

Η Προστασία των Περιουσιών στην Κατεχόμενη Κύπρο μετά την Απόφαση Δημόπουλος:

Κριτική αποτίμηση της αποτελεσματικότητας των εσωτερικών ενδίκων μέσων της Τουρκίας

Θωμάς Νεκτάριος Παπαναστασίου

Αναπληρωτής Καθηγητής Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου, Τμήματος Νομικής - Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος.

Αν και η απόφαση Δημόπουλος έδωσε στην Τουρκία ένα ισχυρό δικονομικό πλεονέκτημα, αναγνωρίζοντας την προσφυγή ενώπιον της Επιτροπής Ακίνητης Ιδιοκτησίας ως κατάλληλο και νόμιμο ένδικο μέσο της Τουρκίας, δεν παύει το ζήτημα της αποτελεσματικότητας των εσωτερικών ενδίκων μέσων να είναι ένα θέμα που πρέπει να εξετάζεται διαρκώς και σε κάθε περίπτωση. Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ανάδειξη δύο ζητημάτων, που είναι άρρηκτα συνυφασμένα με την αποτελεσματικότητα της απονομής της δικαιοσύνης στην κατεχόμενη Κύπρο: ο έλεγχος της συμμόρφωσης της Τουρκίας προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, και η αξιολόγηση της δίκαιης ικανοποίησης των θυμάτων, στο βαθμό που αυτή να αποτελεί το κατάλληλο μέτρο επανορθωτικής δικαιοσύνης σε περιπτώσεις διεθνώς άδικης πράξης.

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η Τουρκία θέσπισε το 2005 ένα νέο νόμο, μέσω της υποτελούς σε αυτήν τούρκο-κυπριακή διοίκηση, ρυθμίζοντας σε μεγάλο βαθμό τα αρνητικά σημεία που είχε τονίσει η απόφαση *Ξενίδης-Αρέστη*,¹ και σύστησε την τωρινή μορφή της Επιτροπής Ακίνητης Ιδιοκτησίας (ΕΑΙ). Ως αποτέλεσμα αυτής της ρύθμισης και με αφορμή την υπόθεση *Δημόπουλος*,² το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) δέχθηκε ότι η προσφυγή στην ΕΑΙ (και τα όποια άλλα διαθέσιμα ένδικα μέσα στην «ΤΔΒΚ»), αποτελεί ένα συμβατό εσωτερικό ένδικο μέσο της Τουρκίας. Επομένως, το Δικαστήριο όρισε ότι οι Ελληνοκύπριοι πριν προσφύγουν σε αυτό, θα πρέπει να εξαντλούν τα εσωτερικά ένδικα μέσα της Τουρκίας, όπως άλλωστε προβλέπεται και από τη διάταξη του άρθρου 35 παρά. 1 της ΕΣΔΑ. Ως άμεση συνέπεια, όλες οι ατομικές προσφυγές Ελληνοκυπρίων που εκκρεμούσαν έως τότε ενώπιον του ΕΔΔΑ, αλλά και όσες προέκυψαν μετά την απόφαση *Δημόπουλος* και δεν είχαν κατατεθεί νωρίτερα στην ΕΑΙ, απορρίφθηκαν λόγω μη εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων.

Αυτό είναι ένα ισχυρό δικονομικό πλεονέκτημα που δόθηκε στην Τουρκία ως εναγόμενο κράτος, με βάση όμως την προϋπόθεση (συνεχούς) ύπαρξης ενός αποτελεσματικού ενδίκου μέσου. Το ζήτημα δηλαδή, της αποτελεσματικότητας ενός εσωτερικού ενδίκου μέσου εξυπακούεται ότι δεν κρίνεται «άπαξ και εις αεί», αλλά είναι ένα θέμα που πρέπει να εξετάζε-

ται διαρκώς και σε κάθε περίπτωση, όπως εξάλλου έχει τονίσει και το Δικαστήριο (σε ευρεία σύνθεση) στην 4^η Διακρατική της Κύπρου κατά Τουρκίας.³ Έτι περισσότερο, από τη στιγμή που εκδόθηκε η απόφαση *Δημόπουλος*, έχει περάσει πάνω από μια δεκαετία, 17 χρόνια από την ίδρυση της ΕΑΙ, και έχουν επέλθει γεγονότα, όπως το παράνομο «άνοιγμα» της περίκλειστης πόλης της Αμμοχώστου, ώστε να καθιστούν σήμερα αναγκαία και αναπόφευκτη την επανεξέταση της αποτελεσματικότητας των εσωτερικών ενδίκων μέσων στην κατεχόμενη Κύπρο.⁴

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα μελέτη έχει σκοπό να αναδείξει και να αναλύσει δύο συναφή μεταξύ τους ζητήματα, που είναι άρρηκτα συνυφασμένα με την αποτελεσματικότητα της απονομής της δικαιοσύνης στην κατεχόμενη Κύπρο: την υποχρέωση συμμόρφωσης της Τουρκίας προς τις καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ (με την λήψη των κατάλληλων ατομικών και γενικών μέτρων), και την αποκατάσταση της βλάβης των

3. «The Court concludes accordingly that, for the purposes of former Article 26 (current Article 35 § 1) of the Convention, remedies available in the "TRNC" may be regarded as "domestic remedies" of the respondent State and that the question of their effectiveness is to be considered in the specific circumstances where it arises». Βλ. ΕΔΔΑ, *Κύπρος κ. Τουρκία* (Ευρεία Σύνθεση), 10.05.2001, παρά. 102.

4. Γενικά ως προς μια αποτίμηση σε σχέση με τα πολιτικά και νομικά δεδομένα της πορείας της Κυπριακής Δημοκρατίας στα 60 χρόνια από την ίδρυσή της βλ. Στ. Περράκης, «Κυπριακή Δημοκρατία 60χρονη. Ματιές στο χτες και οι προκλήσεις στις προοπτικές διεύθετσης του Κυπριακού», *Κυπριακή Νομική Επιθεώρηση*, Τ. 1, 2021, σελ. 38-44.

1. ΕΔΔΑ, *Ξενίδης-Αρέστη κ. Τουρκία* (επί της ουσίας), 22.12.2005.

2. ΕΔΔΑ, *Δημόπουλος κ. Τουρκία* (παραδεκτό), 01.03.2010.

αιτούντων, προκειμένου να θεραπευθούν οι συνέπειες της παραβίασης του δικαιώματος ιδιοκτησίας.

Η συμμόρφωση της Τουρκίας στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ

2.1 Η υποχρέωση συμμόρφωσης ως έννοιας ευρύτερης της εκτέλεσης

Το πρόβλημα της μη εκτέλεσης ή καθυστέρησης εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕΔΔΑ αποτελεί γενικότερα, ζήτημα μη συμμόρφωσης και επομένως, παραβίασης της επιταγής του άρθρου 46 της ΕΣΔΑ. Ακόμα δηλαδή, και αν προσεγγίσουμε το ζήτημα ως ένα πρόβλημα μη έγκαιρης εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕΔΔΑ, αυτό δεν παύει να παραμένει ουσιαστικά ζήτημα μη συμμόρφωσης και πλημμελούς εν γένει επανορθωτικής λειτουργίας της δικαιοσύνης, κάτι που αναμφίβολα καθιστά την όλη διαδικασία ως μη αποτελεσματική.⁵ Εξάλλου, δεν θα μπορούσε ποτέ να θεωρηθεί ως αποτελεσματικό ένα ένδικο μέσο αν δεν διασφαλίζεται και η εκτέλεση της απόφασης επί αυτού του μέσου. Η μη εκτέλεση δηλαδή των αποφάσεων του ΕΔΔΑ παραβιάζει στην ουσία και το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ.⁶

Η υποχρέωση συμμόρφωσης στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ από τα κράτη-μέλη, αποτελεί υποχρέωση τόσο σε διεθνές επίπεδο (διεθνής ευθύνη σε περίπτωση αθέτησης των διεθνών συμβατικών υποχρεώσεων που απορρέουν από την ΕΣΔΑ), όσο και σε εθνικό επίπεδο (ευθύνη του κράτους-μέλους για ανάληψη ατομικών και γενικών μέτρων για την εξάλειψη της παραβίασης).⁷ Η μη συμμόρφωση του κράτους στις εναντίον του αποφάσεις του ΕΔΔΑ, ισοδυναμεί και με παραβίαση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας και των εγγυήσεων περί δίκαιης δίκης του άρθρου 6 της Σύμβασης.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η υποχρέωση συμμόρφωσης του κράτους, εναντίον του οποίου διαγιγνώσκεται η παραβίαση μιας ή περισσότερων διατάξεων της ΕΣΔΑ, διαφοροποιείται από την εκτέλεση. Η υποχρέωση εκτέλεσης, που ως όρος είναι μια πιο τεχνική έννοια, δεσμεύει το κράτος να σεβαστεί το διατακτικό της συγκεκριμένης απόφασης και περιορίζεται στα διάδικα μέρη (τυπικό δεδικασμένο). Η υποχρέωση συμμόρφωσης είναι μια ευρύτερη υποχρέωση από την εκτέλεση

της απόφασης, καθώς συνίσταται στην υποχρέωση του κράτους να εναρμονισθεί προς το σκεπτικό της απόφασης (ουσιαστικό δεδικασμένο), καθώς και προς τη νομολογία γενικά του Δικαστηρίου (ερμηνευτικό δεδικασμένο).⁸ Γίνεται επομένως κατανοητό, ότι η ευθύνη για συμμόρφωση όπως καθορίζει το άρθρο 46 της ΕΣΔΑ, δεν εξαλείφεται μόνο στην εκτέλεση του διατακτικού της απόφασης, αλλά είναι ευρύτερη. Οφείλει το καταδικαζόμενο κράτος να αναλάβει όλα τα αναγκαία θετικά μέτρα (σε επίπεδο εκτελεστικής, νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας), ώστε αφενός να άρει τους λόγους εκείνους που οδήγησαν στην εν λόγω παραβίαση, και αφετέρου να εγγυηθεί ότι η παραβίαση αυτή δεν θα επαναληφθεί ξανά, τόσο απέναντι στο θύμα της συγκεκριμένης παραβίασης όσο και απέναντι σε οποιαδήποτε άλλη παρόμοια περίπτωση.⁹

Ειδικότερα, στις περιπτώσεις παραβίασης του δικαιώματος πρόσβασης, χρήσης και απόλαυσης της περιουσίας (άρθρο 1 του Α' Πρόσθετου Πρωτοκόλλου), η υποχρέωση συμμόρφωσης δεν περιορίζεται στην υποχρέωση του καταδικαζόμενου κράτους να καταβάλλει απλά μια χρηματική αποζημίωση στο θύμα για την απώλεια χρήσης, αλλά περιλαμβάνει τη λήψη θετικών μέτρων που θα εγγυώνται ορισμένο αποτέλεσμα, όπως είναι τη διακοπή της παρεμπόδισης απόλαυσης της περιουσίας, την μη επανάληψη της παραβίασης σε βάρος (καταρχήν) του προσφεύγοντος, και την επιστροφή της περιουσίας στο θύμα (αποκατάσταση), όπου αυτό είναι εφικτό.¹⁰

Εξάλλου, αν η Σύμβαση δεν περιλάμβανε με το άρθρο 46, την αξίωση από τα κράτη-μέλη για μια ουσιαστική συμμόρφωση με το σκεπτικό της απόφασης, που θα υπερβαίνει την απλή υποχρέωση εκτέλεσης του διατακτικού των αποφάσεων του ΕΔΔΑ, τότε θα είχαμε μια ατελή μορφή επανόρθωσης. Ειδικά για τις περιπτώσεις εκείνες, που συνιστούν μια διαρκή ή επαναλαμβανόμενη παραβίαση, όπως είναι η περίπτωση της συνεχιζόμενης κατοχής της βορείου Κύπρου από το 1974 έως σήμερα,¹¹ η χρηματική αποζημίωση από μόνη της δεν αρκεί. Για παράδειγμα, η Τουρκία καταβάλλοντας μια χρηματική αποζημίωση, δεν παύει να είναι διεθνώς υπεύθυνη, καθώς η αποζημίωση από μόνη της στοχεύει απλά στην αποκατάσταση της

5. Όπως διατυπώθηκε και στη Συνδιάσκεψη του Ιντερλάνγκεν για το μέλλον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου; Διακήρυξη της 19^{ης} Φεβρουαρίου 2010, 7^η Αρχή, διαθέσιμο στο: <http://www.eda.admin.ch>

6. Β. Καψάλη, «Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής» στο Ι. Σαρμάς, Ξ. Κοντιάδης και Χ. Ανθόπουλος (επ.), ΕΣΔΑ – Κατ' άρθρο ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα (Αθήνα-Θεσσαλονίκη), 2021, σελ. 706.

7. Ε. Μίχα, «Η προστασία της ιδιοκτησίας, η προσβολή του δικαιώματος και ο επανορθωτικός ρόλος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Η περίπτωση της Κύπρου», στο Αν. Σαμαρά-Κρίση, Αρ. Κωνσταντινίδης (επ.), Το Κυπριακό Πρόβλημα σε Εξέλιξη – Διεθνής Διάσταση, Ζητήματα Διακυβέρνησης, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα (Αθήνα-Θεσσαλονίκη) 2011, σελ. 195-204.

8. Σ. Τρεκλή, «Άρθρο 46. Υποχρεωτική ισχύς και εκτέλεση των αποφάσεων» στο Λ.Α. Σισιλιάνος, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Ερμηνεία κατ' άρθρο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η Έκδοση 2017, σελ. 734-736.

9. Ό.π., σελ. 726-764; Ι. Σαρμάς, «Άρθρο 46. Υποχρεωτική ισχύς και εκτέλεση των αποφάσεων» στο Ι. Σαρμάς, Ξ. Κοντιάδης και Χ. Ανθόπουλος (επ.), ΕΣΔΑ – Κατ' άρθρο ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα (Αθήνα-Θεσσαλονίκη), 2021, σελ. 971-979; Λ.Α. Σισιλιάνος (επ.), Η Εκτέλεση των Αποφάσεων του ΕΔΔΑ από την Ελλάδα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2021.

10. Σχετικά με το δικαίωμα αποκατάστασης βλ. ανάλυση παρακάτω.

11. ΕΔΔΑ, *Κύπρος κ. Τουρκία* (Ευρεία Σύνθεση), 10.05.2001, παρά. 174 & 185; Βλ. επίσης L.G. Loukaides, "The Concept of 'Continuing' Violations of Human Rights", στο P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold, and L. Wildhaber (eds.), *Protecting Human Rights: The European Perspective, Studies in Memory of Rolf Ryssdal*, Εκδόσεις Carl Heymanns (2000).

ζημίας, αλλά δεν οδηγεί στην θεραπεία της παραβίασης. Απεναντίας, οφείλει να λάβει όλα εκείνα τα θετικά μέτρα (δικαστικά, διοικητικά, νομοθετικά) που θα εγγυώνται ότι η παραβίαση δεν θα συνεχιστεί στο μέλλον και επομένως, να προσφέρει αποτελεσματική θεραπεία τόσο στον προσφεύγοντα της καταδικαστικής απόφασης, όσο και σε εκείνους που εμπíπτουν στην ίδια περίπτωση του θύματος λόγω παρόμοιας παραβίασης.¹²

2.2 Η άρνηση της Τουρκίας να εκτελέσει τις αποφάσεις του Δικαστηρίου

Στο πνεύμα αυτό, το Δικαστήριο θέλησε με την απόφαση *Δημόπουλος*,¹³ να αναγνωρίσει τη σύσταση της ΕΑΙ στα κατεχόμενα ως μια νόμιμη και αποτελεσματική θεραπεία της Τουρκίας,¹⁴ προκειμένου αυτή να ανταποκριθεί στις χρονίζουσες (έως τότε) υποχρεώσεις της για ουσιαστική συμμόρφωση με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, λαμβάνοντας τα αναγκαία θετικά μέτρα για να παύσει η παρεμπόδιση του σεβασμού της κατοικίας και της απόλαυσης της περιουσίας των Ελληνοκύπριων εκτοπισμένων.¹⁵

Η υπόθεση *Ξενίδη-Αρέστη* αποτέλεσε την πιλοτική απόφαση που στην ουσία καθοδήγησε την Τουρκία να συστήσει ένα εσωτερικό ένδικο μέσο ανταποκρινόμενη στις προϋποθέσεις νομιμότητας και αποτελεσματικότητας, όπως τις έθεσε το ΕΔΔΑ (και που πλέον με την μετέπειτα απόφαση *Δημόπουλος* απαιτείται η προηγούμενη εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων). Παρόλα αυτά, η Τουρκία εξακολουθεί από το 2006 έως σήμερα, να αρνείται να πληρώσει την αποζημίωση που επιδικάστηκε από το Δικαστήριο στην ομάδα των 33 προσφυγών που βασίστηκαν στην υπόθεση *Ξενίδη-Αρέστη*,¹⁶ πα-

ραβιάζοντας τις υποχρεώσεις που πηγάζουν από το άρθρο 46 και το άρθρο 41 της ΕΣΔΑ.¹⁷

Η περίπτωση της ομάδας υποθέσεων στην *Ξενίδη-Αρέστη* δεν είναι η μοναδική περίπτωση άρνησης συμμόρφωσης.¹⁸ Η Τουρκία αρνείται από το 2014 να εκτελέσει την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση της 4^{ης} διακρατικής προσφυγής της Κύπρου.¹⁹ Ως αποτέλεσμα της άρνησης αυτής, η Επιτροπή Υπουργών εξέδωσε στις 16 Σεπτεμβρίου του 2021 ένα νέο ενδιάμεσο ψήφισμα, με το οποίο καλεί για πολλοστή φορά την Τουρκία, να εκπληρώσει την «άνευ όρων υποχρέωσή της σύμφωνα με το άρθρο 46 της ΕΣΔΑ» και να καταβάλλει χωρίς άλλη καθυστέρηση, την επιδικασθείσα αποζημίωση στα θύματα μαζί με τους τόκους υπερημερίας.²⁰

Η Επιτροπή Υπουργών, ασκώντας το ρόλο της επιτήρησης της εκτέλεσης των αποφάσεων σύμφωνα με το άρθρο 46 παρά. 2 της ΕΣΔΑ, έχει επανειλημμένα διαπιστώσει τη μη εκτέλεση από την Τουρκία των εις βάρος της αποφάσεων του ΕΔΔΑ για υποθέσεις παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην κατεχόμενη Κύπρο. Ενώ όμως, η Επιτροπή έχει χρησιμοποιήσει πολλά από τα διαθέσιμα μέσα άσκησης πίεσης, κυρίως ενδιάμεσα ψηφίσματα που καταγράφουν την μη εκτέλεση της Τουρκίας και την ανάγκη για άμεση λήψη των αναγκαίων ατομικών και γενικών μέτρων, παρόλα αυτά δεν έχει κάνει χρήση του πιο σημαντικού μηχανισμού, αυτού της εκκίνησης της διαδικασίας του άρθρου 46 παράγραφος 4 με την παραπομπή

12. D. Shelton, *Remedies in International Human Rights Law*, 2nd ed., Oxford University Press (2005), σελ. 10-17.

13. ΕΔΔΑ, *Δημόπουλος κ. Τουρκίας* (παραδεκτό), 01.03.2010, παρά. 103.

14. Ήδη, με την πιλοτική απόφαση *Ξενίδη-Αρέστη*, η Τουρκία προχώρησε στη δημιουργία νέας Επιτροπής Ακίνητων Ιδιοκτησιών στα κατεχόμενα για την εκδίκαση των προσφυγών που αφορούν τις ακίνητες ιδιοκτησίες των Ελληνοκύπριων, προκειμένου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του Δικαστηρίου για ένα επαρκές και αποτελεσματικό ένδικο μέσο. ΕΔΔΑ, *Ξενίδης-Αρέστη κ. Τουρκίας* (Δίκαιη Ικανοποίηση), 07.12.2006, παρά. 37; Βλ. επίσης ανάλυση του Κ. Παρασκευά, «Η εκτέλεση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ για τις κυπριακές υποθέσεις περιουσιών», στο Αν. Σαμαρά-Κρίσπη, Αρ. Κωνσταντινίδης (επ.), Το Κυπριακό Πρόβλημα σε Εξέλιξη – Διεθνής Διάσταση, Ζητήματα Διακυβέρνησης, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα (Αθήνα-Θεσσαλονίκη) 2011, σελ. 228-236.

15. ΕΔΔΑ, *Κύπρος κ. Τουρκία* (Ευρεία Σύμβαση), 10.05.2001, παρά. 174 και 185.

16. Απόφαση της Επιτροπής Υπουργών της 14^{ης} Μαρτίου 2019, ως προς τις καθυστερήσεις της Τουρκίας να εκτελέσει την απόφαση του ΕΔΔΑ και να καταβάλει τις αποζημιώσεις που επιδικάστηκαν; Επιτροπή Υπουργών, 1340^η Συνάντηση, 12-14 Μαρτίου 2019 (DH) H46-26 Xenides-Arestis group κ. Τουρκίας (Application No. 46347/99), διαθέσιμο στο: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168093759d

17. ΕΔΔΑ, *Ξενίδης-Αρέστη κ. Τουρκίας* (Δίκαιη Ικανοποίηση), 07.12.2006.

18. Για παράδειγμα, οι υποχρεώσεις της Τουρκίας σε σχέση με τους αγνοούμενους. Βλ. Αχ. Δημητριάδης, «Οι υποθέσεις Κυπρίων αγνοουμένων στο ΕΔΔΑ», στο Αν. Σαμαρά-Κρίσπη, Αρ. Κωνσταντινίδης (επ.), Το Κυπριακό Πρόβλημα σε Εξέλιξη – Διεθνής Διάσταση, Ζητήματα Διακυβέρνησης, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα (Αθήνα-Θεσσαλονίκη) 2011, σελ. 179-189.

19. ΕΔΔΑ, *Κύπρος κ. Τουρκία* (Ευρεία Σύμβαση-Δίκαιη Ικανοποίηση), 12.05.2014.

20. Όπως αναφέρεται στο ενδιάμεσο Ψήφισμα: «EXPRESSED PROFOUND CONCERN that the just satisfaction awarded by the Court has not yet been paid despite its repeated appeals and that prolonged delays in fulfilling this obligation not only deprive the individual victims from receiving compensation for the damages suffered by them, but also is in flagrant disrespect of the unconditional obligation under Article 46, paragraph 1, of the Convention to pay the just satisfaction awarded by the Court; FIRMLY REITERATED its insistence on the unconditional obligation under Article 46, paragraph 1, of the Convention to pay the just satisfaction awarded by the Court; STRONGLY URGED the Turkish authorities to abide by this obligation and pay the just satisfaction, together with the default interest accrued, without further delay, DECIDED TO RESUME CONSIDERATION of this issue at the next examination of the case of Cyprus v. Turkey».

Βλ. Επιτροπή Υπουργών, 1411^η Συνάντηση, 16 Σεπτεμβρίου 2021, Interim Resolution CM/ResDH (2021)201 Κύπρος κ. Τουρκίας (Application No. 25781/94), διαθέσιμο στο: Result details (coe.int)

της Τουρκίας στην ευρεία σύνθεση του Δικαστηρίου για τη διαπίστωση της μη συμμόρφωσης.²¹

2.3 Η άρνηση της Τουρκίας να συμμορφωθεί

Εκτός λοιπόν, της διεθνούς ευθύνης της Τουρκίας που απορρέει από την άρνησή της να καταβάλλει τις επιδικασθείσες από το Δικαστήριο αποζημιώσεις, η Τουρκία υπέχει ταυτόχρονα ευθύνη λόγω μη συμμόρφωσης ως προς την ουσία του σκεπτικού των αποφάσεων αυτών. Όπως δηλαδή, κρίθηκε στην υπόθεση Λοϊζίδου (που είναι η απόφαση πάνω στην οποία βασίστηκαν όλες οι μετέπειτα αποφάσεις του Δικαστηρίου),²² οι περιουσίες στα κατεχόμενα εδάφη εξακολουθούν να ανήκουν στην κυριότητα των νόμιμων ιδιοκτητών, και οι εκτοπισμένοι Ελληνοκύπριοι έχουν δικαίωμα να ζητήσουν δίκαιη ικανοποίηση τόσο για την απώλεια χρήσης/ελέγχου, όσο και (το πιο σημαντικό), για τη συνεχιζόμενη παρεμπόδιση του δικαιώματος πρόσβασης και απόλαυσης των περιουσιών τους.²³

Επομένως, ακόμα και αν η Τουρκία έχει καταβάλει (μέσω της ΕΑΙ) κάποιες αποζημιώσεις για απώλεια χρήσης των περιουσιών,²⁴ η υποχρέωση συμμόρφωσης δεν ολοκληρώνεται εφό-

σον η Τουρκία εξακολουθεί να παρεμποδίζει στους Ελληνοκύπριους εκτοπισμένους το δικαίωμα πρόσβασης και ειρηνικής απόλαυσης των περιουσιών τους.²⁵ Η αδυναμία δηλαδή, να συμμορφωθεί με το σκεπτικό των αποφάσεων του Δικαστηρίου, αποτελεί παραβίαση ευρύτερων υποχρεώσεων από τη μη εκτέλεση μιας συγκεκριμένης απόφασης.

Εξάλλου, το σκεπτικό των αποφάσεων του ΕΔΔΑ δεν είναι απλά η ανάθεση στην Τουρκία της δυνατότητας να δικάσει τις προσφυγές των Ελληνοκυπρίων μέσω της ΕΑΙ, και να θεραπεύσει τις παραβιάσεις, όπως και όποτε μπορέσει, συμμορφούμενη με τον τρόπο που αυτή δύναται να κάνει. Αντιθέτως, η ευθύνη για συμμόρφωση σύμφωνα με το άρθρο 46 της ΕΣΔΑ συνίσταται σε κάτι παραπάνω από μια υποχρέωση επίδειξης κάποιας συμπεριφοράς, καθώς είναι υποχρέωση αποτελέσματος.²⁶ Χρειάζεται επομένως να διαπιστωθεί, ότι αφενός τα διαθέσιμα εσωτερικά ένδικα μέσα είναι αποτελεσματικά, και αφετέρου έχουν ληφθεί όλες οι αναγκαίες ενέργειες που οδηγούν στην άρση των λόγων παραβίασης του δικαιώματος πρόσβασης και απόλαυσης της περιουσίας στα κατεχόμενα. Τότε μόνο ικανοποιούνται οι πρόνοιες για ουσιαστική συμμόρφωση του άρθρου 46 της ΕΣΔΑ. Εξάλλου, όπως έχει κρίνει και το Δικαστήριο, η νομιμότητα και η αποτελεσματικότητα των εσωτερικών ενδίκων μέσων (που ανταποκρίνονται στην υποχρέωση της Τουρκίας να λάβει γενικά μέτρα θεραπείας), πρέπει να αποδεικνύονται συνεχώς και σε κάθε περίπτωση.²⁷

Τέλος, θα μπορούσε η συμπεριφορά της Τουρκίας να θεωρηθεί ως παράδοξη. Ενώ δηλαδή, η Τουρκία εμμένει στη νομολογιακή θέση του ΕΔΔΑ με την υπόθεση *Δημόπουλος*, σχετικά με την αναγκαιότητα εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων, ταυτόχρονα συνεχίζει να αρνείται τόσο να εκτελέσει τις εναντίον της καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ, όσο και να συμμορφωθεί με το σκεπτικό των αποφάσεων αυτών. Αυτή η συμπεριφορά, σε συνδυασμό με τις παρατεταμένες καθυστερήσεις της διαδικασίας ενώπιον της ΕΑΙ, δημιουργεί την εντύ-

21. Πάντως, παρατηρείται ότι η Επιτροπή Υπουργών παρά την πλούσια δράση της στην επιτήρηση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ, σπανιότατα έχει προβεί σε χρήση της παραγράφου 4 για παραπομπή μιας υπόθεσης στο Δικαστήριο λόγω μη συμμόρφωσης, κάτι που στην περίπτωση τουλάχιστον των καταδικαστικών αποφάσεων παραβιάσεις στην κατεχόμενη Κύπρο θα έπρεπε να το είχε ήδη κάνει; Η διαδικασία του άρθρου 46 παρά. 4 ενεργοποιήθηκε πρώτη φορά πρόσφατα στην υπόθεση *Ilgar Mammadov*. Βλ. ΕΔΔΑ, *Ilgar Mammadov κ. Αζερμπαϊτζάν* (Ευρεία Σύμβαση), 29.05.2019.

22. Όταν η υπόθεση Λοϊζίδου χρησιμοποιείται ως νομικό προηγούμενο, αναφέρεται συλλογικά και στις τρεις αποφάσεις του Δικαστηρίου, δηλαδή: 1) ΕΔΔΑ, *Λοϊζίδου κ. Τουρκίας* (προκαταρκτικές ενστάσεις), 23.03.1995; 2) ΕΔΔΑ, *Λοϊζίδου κ. Τουρκίας* (επί της ουσίας), 18.12.1996; και 3) ΕΔΔΑ, *Λοϊζίδου κ. Τουρκίας* (δίκαιη ικανοποίηση), 28.07.1998. Το νομικό προηγούμενο της υπόθεσης Λοϊζίδου επιβεβαιώθηκε από τις μετέπειτα αποφάσεις του Δικαστηρίου, όπως για παράδειγμα από την 4^η Διακρατική της Κύπρου; Βλ. Στ. Περράκης, «Η σημασία της απόφασης Λοϊζίδου και οι συνέπειες των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στη διεθνή δικαιοταξία», *Επετηρίδα Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων*, 2000, σελ. 169-180.

23. Η απόφαση Δημόπουλος λανθασμένα έκρινε ότι η πάροδος του χρόνου αποδυναμώνει το δικαίωμα ιδιοκτησίας. Παρόλα αυτά, συνέδεσε το επιχείρημα αυτό κυρίως με έναν άλλο παράγοντα, δηλαδή με τους «χρήστες» των περιουσιών και την ύπαρξη ζωνών στρατιωτικής χρήσης ή άλλης δημόσιας χρήσης, και τις όποιες επιπτώσεις μπορεί να έχει ο παραπάνω παράγοντας στην έννοια της κατοχής (possession); Βλ. ΕΔΔΑ, *Δημόπουλος κ. Τουρκίας* (παραδεκτό), 01.03.2010, παρά. 111-112. Αυτό όμως, δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση, ότι οι νόμιμοι ιδιοκτήτες έχουν απωλέσει το δικαίωμα κυριότητας στις περιουσίες τους.

24. Υπάρχουν πολλές υποθέσεις προσφυγών ενώπιον της ΕΑΙ, που ενώ έχουν καταλήξει σε φιλικό διακανονισμό, παραμένουν ανεκτέλεστες καθώς οι αρμόδιες αρχές της «ΤΔΒΚ» δεν προβαίνουν στην καταβολή της αποζημίωσης που συμφωνήθηκε. Βλ. In-Cyprus, «Three more applications to the European Court point

to IPC ineffectiveness», 8 May 2019, <https://in-cyprus.philenews.com/three-more-applications-to-the-european-court-point-to-ipc-ineffectiveness-cna-says/>

25. ΕΔΔΑ, *Ξενίδης-Αρέστη κ. Τουρκίας* (παραδεκτό), 14.03.2005, παρά. 38.

26. Αυτό εξάλλου απορρέει και από το πλαίσιο ελέγχου του Δικαστηρίου ως προς την αποτελεσματικότητα των εσωτερικών ενδίκων μέσων, όπου δεν αρκεί αυτά να είναι αποτελεσματικά σύμφωνα με τον νόμο αλλά και στην πράξη, συμβαδίζοντας με τη γενικότερη ερμηνευτική προσέγγιση της διατήρησης του «χρήσιμου αποτελέσματος» (effet utile) των δικαιωμάτων που κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ. Λ.Α. Σισιλιάνος, «Εισαγωγή», στο Λ.Α. Σισιλιάνος, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η Έκδοση 2017, σελ.5-6. Βλ. επίσης, ΕΔΔΑ, *Λοϊζίδου κ. Τουρκίας* (προκαταρκτικές ενστάσεις), 23.3.1995, παρ. 72; ΕΔΔΑ, *Ιρλανδία κ. Ηνωμένου Βασιλείου*, 18.01.1978, παρά. 239.

27. Βλ. ΕΔΔΑ, *Κύπρος κ. Τουρκία* (Ευρεία Σύμβαση), 10.05.2001, παρά. 102.

πωση ότι η Τουρκία χρησιμοποιεί το πλαίσιο της ΕΣΔΑ κατά βούληση, όπως την συμφέρει, δείχνοντας απροθυμία να θεραπεύσει τους λόγους που οδηγούν στις συνεχιζόμενες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην κατεχόμενη Κύπρο. Η άρνηση εξάλλου της Τουρκίας να συμμορφωθεί με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ και η γενικότερη αδιαφορία της να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση, θέτουν σε αμφιβολία την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας ενώπιον της ΕΑΙ και των διοικητικών δικαστηρίων στα κατεχόμενα.

2. Η δίκαιη ικανοποίηση ως προϋπόθεση της αποτελεσματικότητας των εσωτερικών ενδίκων μέσων - Το δικαίωμα αποκατάστασης

3.1 Η δίκαιη ικανοποίηση

Το ζήτημα της συμμόρφωσης του εγκαλούμενου κράτους σε μια δικαστική απόφαση, συνδέεται όπως αναφέρθηκε, με την ανάληψη ατομικών και γενικών μέτρων, τα οποία πρέπει να έχουν ως στόχο τη θεραπεία της παραβίασης συγκεκριμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Θεμελιώδους σημασίας θέμα στην θεραπεία μιας παραβίασης είναι η δίκαιη ικανοποίηση του παθόντος (άρθρο 41 της ΕΣΔΑ).²⁸ Για να μπορεί επομένως, το Δικαστήριο να κρίνει ότι ένα εσωτερικό ένδικο μέσο είναι κατάλληλο και αποτελεσματικό, θα πρέπει ανάμεσα σε άλλες προϋποθέσεις να διαπιστώσει, μέσω της εθνικής νομολογίας του εγκαλούμενου κράτους, ότι μπορεί το μέσο αυτό να οδηγήσει σε επαρκή αποκατάσταση μιας παραβίασης, στην οποία εμπεριέχεται η δίκαιη ικανοποίηση.²⁹ Ειδικά, όσο αφορά την προστασία της ιδιοκτησίας του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, εξετάζεται όχι μόνο η δικονομική προστασία, αλλά και η ουσιαστική προστασία που παρέχεται. Η ουσιαστική προστασία συνίσταται τόσο στην απονομή κατάλληλης χρηματικής αποζημίωσης, όσο και στην πλήρη αποκατάσταση (υπό τις απαραίτητες περιστάσεις), δηλαδή στο δικαίωμα επι-

στροφής της ιδιοκτησίας στον θιγόμενο ή αλλιώς το δικαίωμα για αποκατάσταση (*restitutio in integrum*).³⁰

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ένας από τους πιο σημαντικούς λόγους που στην υπόθεση *Ξενίδης-Αρέστη*, το Δικαστήριο έκρινε ως μη αποτελεσματικό το ένδικο μέσο που πρόσφερε η Τουρκία στα κατεχόμενα, ήταν γιατί προέβλεπε ως μέσο θεραπείας μόνο την αποζημίωση, χωρίς να κάνει λόγο για αποκατάσταση.³¹ Στη συνέχεια, αφού είχε προηγηθεί η θέσπιση της ΕΑΙ με νέο νόμο της Τουρκίας,³² ώστε να συμμορφωθεί με αυτό το μέτρο στην άρση των συνεπειών της παραβίασης στα κατεχόμενα, το ΕΔΔΑ δέχθηκε με την απόφαση *Δημόπουλος* ότι η προσφυγή ενώπιον της ΕΑΙ αποτελεί ένα συμβατό εσωτερικό ένδικο μέσο της Τουρκίας, καθώς (ανάμεσα σε άλλες προϋποθέσεις) προβλέπει διάφορα μέσα θεραπείας για τους εκτοπισμένους Ελληνοκύπριους. Ειδικά, σε σχέση με την επανόρθωση της βλάβης από την παραβίαση του δικαιώματος στην ιδιοκτησία, η ΕΑΙ προβλέπει εναλλακτικά, θεραπείες όπως, το δικαίωμα της αποκατάστασης, χρηματική αποζημίωση για απώλεια της ιδιοκτησίας (και συμπληρωματικά για απώλεια χρήσης), καθώς και την ανταλλαγή περιουσιών.³³ Το Δικαστήριο θεώρησε τα μέσα αυτά ως ισοδύναμα και αναγνώρισε με αυτόν τον τρόπο στην Τουρκία, τη διακριτική ευχέρεια να επιλέξει ένα ή περισσότερα από αυτά, ανάλογα με την περίπτωση και τις ανάγκες που προκύπτουν κάθε φορά, ακολουθώντας με τον τρόπο αυτό μια πάγια θέση στη νομολογία του, σχετικά με το δικαίωμα του εγκαλούμενου κράτους να επιλέγει τον τρόπο δίκαιης ικανοποίησης.³⁴

28. Η δίκαιη ικανοποίηση ως έννοια εμπεριέχεται στο πλαίσιο του δικαίου της διεθνούς ευθύνης και αποτελεί ένα τύπο επανόρθωσης. Ειδικά, στις περιπτώσεις παραβίασης ιδιοκτησιών, η δίκαιη ικανοποίηση συνίσταται συνήθως σε επιδίκαση αποζημίωσης που δεν οδηγεί όμως σε πλήρη επανόρθωση, καθώς αυτή επιτυγχάνεται μόνο με την αποκατάσταση (*restitutio in integrum*). Το ΕΔΔΑ ανέλαβε για πρώτη φορά να συνδέσει το άρθρο 46 με το άρθρο 41 της ΕΣΔΑ στην υπόθεση *Broniowski κ. Πολωνίας*, όπου διαπίστωσε ότι η παραβίαση της περιουσίας του παθόντος οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό σε μια γενικότερη πρακτική της Πολωνίας η οποία θα μπορούσε να πλήξει μια μεγάλη κατηγορία πολιτών, και για αυτό το λόγο θα έπρεπε η Πολωνία να λάβει γενικά μέτρα ώστε να μην επαναληφθεί η παραβίαση και σε άλλους θιγόμενους πολίτες. Βλ. ΕΔΔΑ, *Broniowski κ. Πολωνίας* (Ευρεία Σύμβαση), 22.06.2004.

29. Βλ. Ε. Μίχα, «Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής», στο Λ.Α. Σισιλιάνος (επ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Ερμηνεία κατ' άρθρο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η Έκδοση 2017, σελ. 574-575 & 587.

30. Η αρχή *restitutio in integrum* είναι μια βασική αρχή του διεθνούς δικαίου που επιβάλλει την αποκατάσταση του θύματος στην προηγούμενη της παραβίασης κατάσταση. Για παραβιάσεις δικαιώματος ιδιοκτησίας, η αποκατάσταση συνίσταται σε επιστροφή της περιουσίας «στα χέρια» του θιγόμενου, εκτός αν αυτό δεν μπορεί να συμβεί λόγω των περιστάσεων, οπότε εναλλακτικά η δίκαιη ικανοποίηση συνίσταται συνήθως σε χρηματική αποζημίωση για την απώλεια του δικαιώματος ιδιοκτησίας. Βλ. Ν. Σανσονέτης, «Άρθρο 41: Δίκαιη Ικανοποίηση» στο Λ.Α. Σισιλιάνος, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Ερμηνεία κατ' άρθρο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η Έκδοση 2017, σ.713-721; Βλ. επίσης, L.G. Loukaides, «Reparation of Violations of Human Rights under the European Convention and Restitutio in Integrum», *European Human Rights Law Review*, Vol. 2, 2008, σελ. 182-192.

31. ΕΔΔΑ, *Ξενίδης-Αρέστη κ. Τουρκίας* (παραδεκτό), 14.03.2005, σελ. 44-45.

32. Law No. 67/2005 (Law for the Compensation, Exchange and Restitution of Immovable Properties).

33. Εφόσον οι αιτούντες αποδεικνύουν ότι ήταν κάτοχοι της περιουσίας τους πριν τον Ιούλιο του 1974. Βλ. άρθρο 6 & 8 του Νόμου 67/2005; Διαθέσιμο στο: <http://www.tamk.gov.ct.tr/dokuman/67-2005yasalNG.pdf>

34. ΕΔΔΑ, *Demopoulos κ.α. κ. Τουρκίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), 1.3.2010, παρά 114.

3.2 Η δίκαιη ικανοποίηση σε περιπτώσεις διεθνώς άδικης πράξης

Το ζήτημα όμως των ελληνοκυπριακών προσφυγών αποτελεί μια ειδική περίπτωση, που αφορά την επανόρθωση της βλάβης των περιουσιών που προκλήθηκε από μια διεθνώς άδικη ενέργεια, την εισβολή της Τουρκίας στην βόρεια Κύπρο (και τη συνεχιζόμενη κατοχή εδαφών), ενέργεια που καθιστά την Τουρκία διεθνώς υπεύθυνη σύμφωνα με το δημόσιο διεθνές δίκαιο.³⁵ Λόγω του παράνομου χαρακτήρα της εισβολής, που προκάλεσε την παραβίαση διαφόρων ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανάμεσα στα οποία και το δικαίωμα ιδιοκτησίας, αξίζει αρχικά να τονιστεί ότι η δίκαιη ικανοποίηση των θυμάτων θα πρέπει να οδηγεί σε πλήρη αποκατάσταση της βλάβης (είτε με τη μορφή αποζημίωσης είτε με όποιο άλλο μέσο επιλεγεί), προβλέποντας ως την πλέον κατάλληλη μορφή πλήρους αποκατάστασης, τη δυνατότητα για την επιστροφή των θυμάτων στις περιουσίες τους (όπου αυτό είναι φυσικά εφικτό).³⁶

Παρόλα αυτά, το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Δημόπουλος*, εξέφρασε την άποψη ότι το αίτημα των Ελληνοκυπρίων για επιστροφή των περιουσιών τους, δεν θα πρέπει να σχετίζεται με το αν η παραβίαση της ιδιοκτησίας προκλήθηκε από μια διεθνώς άδικη πράξη (π.χ. συνεπεία της εισβολής και κατοχής), ή απλά προκλήθηκε από μια παράνομη πράξη της διοίκησης, ή ένα νόμο στο πλαίσιο της εσωτερικής έννομης τάξης που είναι αντίθετος στην ΕΣΔΑ. Επομένως, θεώρησε ότι ισχύει το ίδιο για όλες τις υποθέσεις παραβίασης του δικαιώματος ιδιοκτησίας, και άρα ο τρόπος επανόρθωσης της βλάβης επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια του εγκαλούμενου κράτους.³⁷ Όπως συμπλήρωσε το Δικαστήριο, η αρμοδιότητά του είναι να εξε-

τάζει ατομικές προσφυγές για παραβιάσεις των δικαιωμάτων που αναφέρονται στη Σύμβαση, και να αποφασίζει επί συγκεκριμένων αιτημάτων, όπως είναι η δίκαιη ικανοποίηση για περιουσιακά δικαιώματα.³⁸ Με αυτή τη θεώρηση του Δικαστηρίου, γεννάται εύλογα το ερώτημα αν τελικά υπάρχει μια απόκλιση του ΕΔΔΑ από τη γενική αντίληψη του διεθνούς δικαίου, ότι δηλαδή ένα δίκαιο και αμερόληπτο ένδικο μέσο θα πρέπει να χρησιμοποιεί κατά προτίμηση την πλήρη αποκατάσταση, με την έννοια της επιστροφής των θυμάτων στις περιουσίες τους.³⁹

Το ΕΔΔΑ, με την απόφαση *Δημόπουλος*, προχώρησε ένα βήμα παραπέρα σε σχέση με το αίτημα των εκτοπισμένων Ελληνοκυπρίων για επιστροφή στις περιουσίες τους. Θεώρησε ότι μετά από 35 χρόνια (το 2010) χωρίς ουσιαστικά καμία κατοχή των ιδιοκτησιών τους, οι τίτλοι ιδιοκτησίας έχουν κατά κάποιο τρόπο «απογυμνωθεί» από κάθε πρακτική ωφέλεια, και από τη στιγμή που κάποιοι άλλοι έχουν πλέον εγκατασταθεί στις ιδιοκτησίες τους, αυτό αποτελεί αρνητικό παράγοντα για την επιλογή του δικαιώματος αποκατάστασης (κυρίως όσο αφορά την κατοικία) έναντι άλλων μέσων λιγότερο επαχθή, όπως η αποζημίωση ή η ανταλλαγή περιουσιών.⁴⁰

Η πιο προβληματική όμως θέση του Δικαστηρίου είναι η προσπάθεια να δικαιολογήσει τα ένδικα μέσα (που παρέχονται στην κατεχόμενη Κύπρο) ως νόμιμα εσωτερικά ένδικα μέσα της εγκαλούμενης Τουρκίας, θεμελιώνοντας τη θέση αυτή στη λεγόμενη «αρχή της Ναμίμπια».⁴¹ Θεώρησε επομένως, ότι επειδή δεν θα μπορούσε να παραβλέψει την πραγματική κατάσταση που έχει δημιουργηθεί στη βόρεια Κύπρο (Τουρκοκύπριοι και έποικοι που έχουν εγκατασταθεί σε περιουσίες των Ελληνοκυπρίων εκτοπισμένων), και για να μην δημιουργηθεί κάποιο «κενό» προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμά-

35. Όπως αναφέρεται και στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τις Αρχές του ΔΔ σχετικά με τις φιλικές σχέσεις και τη συνεργασία των κρατών (UN Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States): «the territory of a State shall not be the object of military occupation resulting from the use of force in contravention of the provisions of the Charter. The territory of a State shall not be the object of acquisition by another State resulting from the threat or use of force. No territorial acquisition resulting from the threat or use of force shall be recognized as legal»; UNGA Resolution 2625; Σε αυτό το πλαίσιο και το Ψήφισμα 541 (1983) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών που κηρύσσει τη διακήρυξη της ίδρυσης της «ΤΔΒΚ» ως νομικά άκυρη και καλεί όλα τα κράτη να μην αναγνωρίσουν κανένα Κυπριακό Κράτος εκτός από την Κυπριακή Δημοκρατία (παρόμοιο το Ψήφισμα 550 του Σ.Α. στις 11 Μαΐου 1984).

36. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Δημόπουλος*, το εγκαλούμενο κράτος δεν δεσμεύεται στον τρόπο της επανόρθωσης αλλά διαθέτει διακριτική ευχέρεια στην επιλογή των διαφόρων μέτρων αποκατάστασης ακόμα και για περιπτώσεις στις οποίες η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προκλήθηκε από μια παράνομη σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ενέργεια; Βλ. ΕΔΔΑ, *Demopoulos κ.α. κ. Τουρκίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), 1.3.2010, παρά 114.

37. ΕΔΔΑ, *Demopoulos κ.α. κ. Τουρκίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), 1.3.2010, παρά 115.

38. Ό.π., παρά. 115. Το ΔΔΧ όμως, με την υπόθεση *Chorzow* και όλες όσες αργότερα στηρίχθηκαν σε αυτή, έκρινε διαφορετικά από το ΕΔΔΑ, θεωρώντας ότι σε περίπτωση μιας διεθνώς άδικης πράξης, η αποκατάσταση θα πρέπει να πραγματοποιείται με την επιστροφή των ιδιοκτησιών στα θύματα μιας παραβίασης. Βλ. *Factory at Chorzow*, Merits, 1928, P.C.I.J. Σειρά Α', No. 17; Βλ. επίσης, ICJ, *Democratic Republic of the Congo v. Belgium*, Judgment of February 14 2002, [2002] ICJ Rep. 3; L.G. Loukaides, «Is the European Court of Human Rights Still a Principled Court of Human Rights After the *Demopoulos* Case?», *Leiden Journal of International Law*, 2011, τ.24, σελ. 458, fn. 97.

39. A. Sanger, «Property Rights in an Occupied Territory», Case and Comment, *The Cambridge Law Journal*, 2011, pp. 7-9;

40. «It would risk being arbitrary and injudicious for it to attempt to impose an obligation on the respondent State to effect restitution in all cases...»; Βλ. ΕΔΔΑ, *Demopoulos κ.α. κ. Τουρκίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), 1.3.2010, παρά 12 & 116.

41. Ό.π., παρά. 93; Βλ. *Advisory Opinion of the International Court of Justice in the Namibia Case - Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Res. 276 (1970)*, [1971] ICJ Rep., Vol. 16, σελ. 56.

των,⁴² θα έπρεπε κάποιες νομικές ενέργειες των *de facto* αρχών να ισχύουν κατ' εξαίρεση, αφενός για να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα των εκτοπισμένων, αφετέρου για να αποδώσουν δίκαιη ικανοποίηση ανάμεσα σε αντικρουόμενα συμφέροντα (Ελληνοκύπριοι ως οι νόμιμοι ιδιοκτήτες έναντι των «χρηστών» που χρησιμοποιούν πλέον τις ιδιοκτησίες τους στα κατεχόμενα εδάφη). Η αιτιολόγηση αυτή όμως του Δικαστηρίου, κρίνεται ως εσφαλμένη, κυρίως λόγω της εξομοίωσης της κατάστασης στη βόρεια Κύπρο με αυτήν της Ναμίμπια. Η περίπτωση δηλαδή της κατεχόμενης Κύπρου, αφορά μια διαρκή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα θύματα της οποίας σε αντίθεση με τη Ναμίμπια, είναι εκτοπισμένοι (πρόσφυγες) που δεν κατοικούν πλέον στα εδάφη που κατέχει παράνομα η Τουρκία, και επομένως δεν συντρέχει ο λόγος της νομιμοποίησης διοικητικών ή δικαστικών πράξεων, οι οποίες δεν μπορούν να θεωρηθούν ως αναγκαίες για τη συνέχιση της «καθημερινότητας» στα κατεχόμενα εδάφη.⁴³

Η παραπάνω εσφαλμένη θεώρηση του Δικαστηρίου οδήγησε αναπόφευκτα και σε μια αμφιλεγόμενη ερμηνεία ως προς το πρόβλημα των μαζικών παραβιάσεων του διεθνούς δικαίου και το ζήτημα της αποκατάστασης των περιουσιών. Το Δικαστήριο θεώρησε ότι, ενώ σε άλλες περιπτώσεις μαζικών παραβιάσεων (πρώην κομμουνιστικά καθεστώτα), η αποκατάσταση των περιουσιών πρέπει να προτιμάται ως το πιο κατάλληλο μέτρο επανορθωτικής δικαιοσύνης, στην περίπτωση της Κύπρου έκρινε διαφορετικά. Σε σχέση δηλαδή, με την περίπτωση των κυπριακών προσφυγών, έκρινε ότι η αποκατάσταση δεν πρέπει να προτιμάται αν δημιουργεί νέες δυσανάλογα αρνητικές συνέπειες για άλλους ανθρώπους.⁴⁴ Με αυτή όμως τη θεώρηση, φαίνεται να αποκλίνει από κάποιες ειδικότερες εξελίξεις στο πλαίσιο των αρχών αποκατάστασης απώλειας των ιδιοκτησιών συνεπεία μαζικών παραβιάσεων προσφύγων και εκτοπισμένων.⁴⁵

3.3 Τα συστημικά προβλήματα στη λειτουργία της ΕΑΙ

Εκτός των όσων αναφέρθηκαν παραπάνω, για την αμφισβητούμενη θέση του ΕΔΔΑ σε σχέση με το δικαίωμα πλήρους αποκατάστασης σε περιπτώσεις παραβιάσεων του δικαιώματος στην απόλαυση και χρήση της περιουσίας συνεπεία μιας άδικης διεθνώς πράξης, ο νόμος ίδρυσης της ΕΑΙ (Ν. 67/2005) θέτει διάφορους περιορισμούς στην επιλογή του μέτρου της αποκατάστασης. Ειδικότερα, το άρθρο 8 του Νόμου ορίζει ότι το μέτρο της αποκατάστασης της ιδιοκτησίας, μπορεί να επιτραπεί μόνο στις περιπτώσεις που δεν τίθεται κίνδυνος εθνικής ασφάλειας, δημόσιας τάξης ή εφόσον η υπό κρίση ιδιοκτησία δεν χρησιμοποιείται για δημόσιο σκοπό ή δεν βρίσκεται σε στρατικοποιημένη ζώνη.⁴⁶ Το δικαίωμα όμως στην αποκατάσταση, τίθεται σε αμφιβολία ακόμα και για τις περιπτώσεις που δεν ισχύουν οι περιορισμοί του άρθρου 8 της ΕΑΙ.

Σύμφωνα με τη μηνιαία περιοδική έκδοση των πεπραγμένων της ΕΑΙ με ημερομηνία 29 Απριλίου 2022, φαίνεται ότι κατά τα τελευταία 17 χρόνια της λειτουργίας της, μόλις 34 υποθέσεις έχουν ολοκληρωθεί, σε 12 μόνο υποθέσεις έχει επιλεγεί η αποκατάσταση ως μέσο θεραπείας, ενώ εκκρεμούν πάνω από 7,000 υποθέσεις.⁴⁷ Από τα επίσημα στατιστικά της ίδιας της ΕΑΙ, αποδεικνύεται ότι στην πραγματικότητα η αποκατάσταση είναι ένα εξαιρετικά σπάνιο μέτρο, αν αναλογιστεί κανείς τις χιλιάδες των προσφυγών ενώπιον της ΕΑΙ. Αυτή η πραγματικότητα αναιρεί στην ουσία μια βασική προϋπόθεση της αποτελεσματικότητας ενός εσωτερικού ενδίκου μέσου. Αυτό εξάλλου είχε κρίνει το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Ξενίδης-Αρέστη*, καθώς συμπεριέλαβε την έλλειψη του δικαιώματος αποκατάστασης από τα προτεινόμενα μέτρα επανόρθωσης, ως έναν από τους κυριότερους λόγους της ακαταλληλότητας της προηγούμενης νομοθεσίας της Τουρκίας,⁴⁸ σχετικά με τις θεραπείες της παραβίασης της ιδιοκτησίας των Ελληνοκυπρίων.⁴⁹

42. ΕΔΔΑ, *Demopoulos κ.α. κ. Τουρκίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), 1.3.2010, παρά. 96.

43. Στην περίπτωση της Ναμίμπια, το ΔΔΧ (μετά από αίτημα του Συμβουλίου Ασφαλείας για γνωμοδότηση) ενώ έκρινε ως άκυρες όλες τις αποφάσεις του παράνομου καθεστώτος, θεώρησε ότι κάποιες νομικές ενέργειες των *de facto* αρχών θα μπορούσαν κατ' εξαίρεση να ισχύουν, μόνο όμως όταν πρόκειται να εξυπηρετήσουν βασικές και τρέχουσες ανάγκες των κατοίκων που διαβιούν στα υπό κατοχή εδάφη. *Advisory Opinion of the International Court of Justice in the Namibia Case - Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Res. 276 (1970)*, [1971] ICJ Rep., Vol. 16, παρά. 125, σελ. 56.

44. ΕΔΔΑ, *Demopoulos κ.α. κ. Τουρκίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), 1.3.2010, παρά. 117.

45. Ένα παράδειγμα αποτελούν οι λεγόμενες «αρχές Πινέιρο», Ειδικού Εισηγητή των Η.Ε. για τη στέγη και την αποκατάσταση ιδιοκτησιών, σύμφωνα με τις οποίες επιλέγεται η αποκατάσταση των προσφύγων ή εκτοπισμένων σε περιπτώσεις παραβίασης του δικαιώματος στην περιουσία συνεπεία μιας άδικης διεθνώς πράξης, αυτό όμως γίνεται με σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των «χρηστών» (secondary occupants), χωρίς δη-

λαδή να επιβάλλονται βίαιες και αναγκαστικές εξώσεις. Βλ. The Pinheiro Principles, United Nations Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons. Σχετικά με την κριτική στην απόφαση Δημόπουλος ως προς το δικαίωμα αποκατάστασης, βλ. L.G. Loukaides, «Is the European Court of Human Rights Still a Principled Court of Human Rights After the *Demopoulos Case*?», *Leiden Journal of International Law*, 2011, τ.24, σελ. 458-460; Βλ. επίσης, Ε. Μίχα, «Η προστασία της ιδιοκτησίας, η προσβολή του δικαιώματος και ο επανορθωτικός ρόλος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Η περίπτωση της Κύπρου», στο Αν. Σαμαρά-Κρίσπη, Αρ. Κωνσταντινίδης (επ.), Το Κυπριακό Πρόβλημα σε Εξέλιξη – Διεθνής Διάσταση, Ζητήματα Διακυβέρνησης, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα (Αθήνα-Θεσσαλονίκη) 2011, σελ. 210-217.

46. Άρθρο 8 του Νόμου 67/2005; Διαθέσιμο στο: <http://www.tamk.gov.ct.tr/dokuman/67-2005yasalNG.pdf>

47. IPC, Monthly Bulletin, Issue 148 (29.04.2022), διαθέσιμο στο: <http://www.tamk.gov.ct.tr/english/istatistik.html>

48. Ν. 49/2003 της 30 Ιουνίου 2003, με τίτλο: «Νόμος περί Αποζημίωσης Ακίνητης Περιουσίας που βρίσκεται εντός της «ΤΔΒΚ»

49. ΕΔΔΑ, *Ξενίδης-Αρέστη κ. Τουρκίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), 14.03.2005, σελ. 44-45.

Εξίσου προβληματικό για την αποτελεσματικότητα της ΕΑΙ, είναι το γεγονός ότι το έργο της, σχεδόν εξολοκλήρου, βασίζεται σε ανεπίσημες διαπραγματεύσεις αποφεύγοντας τη διαδικασία επίλυσης που προβλέπεται από τον Κανονισμό της. Σύμφωνα με την περιοδική έκδοση των πεπραγμένων της ΕΑΙ, αναφέρεται ότι από τις 1,370 υποθέσεις που έχουν διεκπεραιωθεί έως σήμερα, μόλις οι 34 εκδικάστηκαν ενώπιον της, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία αφορά υποθέσεις που λύθηκαν μέσω διαπραγματεύσεων.⁵⁰ Το να επιλύονται κάποιες υποθέσεις μέσω διαπραγματεύσεων δεν είναι κάτι το μεμπτό. Αυτό που δημιουργεί προβληματισμό, είναι ότι η μέθοδος επίλυσης μέσω διαπραγματεύσεων χρησιμοποιείται σχεδόν εξ ολοκλήρου από την ΕΑΙ, χωρίς όμως να περιγράφεται πούθενά στον σχετικό περί της ΕΑΙ νόμο, η διαδικασία και οι απαραίτητες διασφαλίσεις.⁵¹ Ακόμα μεγαλύτερο προβληματισμό δημιουργεί το γεγονός ότι για όσες αποζημιώσεις έχουν αποδοθεί από την ΕΑΙ, δεν είναι πούθενά καταγεγραμμένο πώς αυτές υπολογίστηκαν, και αν τελικά το ύψος της αποζημίωσης αντιστοιχεί στις απαιτήσεις της Σύμβασης για μια δίκαιη ικανοποίηση των θυμάτων.

Αυτή η πρακτική που ακολουθείται, έρχεται σε αντίθεση με την ΕΣΔΑ, καθώς απαιτεί, για κάθε εσωτερικό νόμο ή διοικητική διαδικασία που εισαγάγει περιορισμούς στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας του άρθρου 1 του Ά Προσθετου Πρωτοκόλλου, να υπάρχει απόλυτη διαφάνεια, ακρίβεια, προβλεψιμότητα και προσβασιμότητα.⁵² Επομένως, εφόσον διαπιστώνεται ασυνέπεια μεταξύ αυτών που περιγράφονται στο Νόμο της ΕΑΙ και όσων τελούνται στην πράξη, θα μπορούσε να υποστηριχθεί αφενός η παραβίαση του άρθρου 1 του Ά Προσθετου Πρωτοκόλλου,⁵³ και αφετέρου ένα συστηματικό πρόβλημα λειτουργίας που επιφέρει την αναποτελεσματικότητα της όλης διαδικασίας ενώπιον της ΕΑΙ.⁵⁴

Εξίσου προβληματικό στοιχείο στη διαδικασία της ΕΑΙ, είναι το γεγονός ότι για τις αποζημιώσεις, που αναφέρονται ότι έχουν δοθεί μέσω των ανεπίσημων διαπραγματεύσεων, αυτές δεν αφορούν την απώλεια προηγούμενης χρήσης αλλά την απώλεια της περιουσίας των αιτούντων.⁵⁵ Αυτό εξάλλου ορίζει και

το άρθρο 10 παράγραφος 1 του Νόμου της ΕΑΙ, σύμφωνα με το οποίο όσοι έχουν λάβει αποζημίωση χάνουν το δικαίωμα ιδιοκτησίας στην ακίνητη περιουσία τους.⁵⁶ Κατά τον τρόπο αυτό όμως, περιορίζεται σημαντικά η αποτελεσματικότητα της διαδικασίας ενώπιον της ΕΑΙ, καθώς στην πράξη ακυρώνεται τόσο το δικαίωμα των αιτούντων να παραμείνουν κύριοι των ιδιοκτησιών τους, όσο και το δικαίωμα να επιστρέψουν στις περιουσίες τους στα κατεχόμενα.

3.4 Οι πρόσφατες εξελίξεις στο Βαρώσι

Τέλος, είναι ενδιαφέρον να παρακολουθήσει κανείς τις πρόσφατες εξελίξεις σε σχέση με το «άνοιγμα» της περικλειστης πόλης της Αμμοχώστου (Βαρώσι). Η Τουρκία προχωρεί σε αποχαρκτηρισμό μιας περιοχής της περικλειστης πόλης από στρατιωτικές σε κατοικημένα, για να την θέσει προς ιδιωτική εκμετάλλευση και αξιοποίηση.⁵⁷ Αυτό συνιστά κατάφωρη παραβίαση των ψηφισμάτων του ΟΗΕ που ορίζουν (ανάμεσα σε άλλα), ότι «οποιαδήποτε προσπάθεια (της Τουρκίας) για εποίκισμό οποιουδήποτε τμήματος των Βαρωσίων από άτομα άλλα από τους νόμιμους κατοίκους συνιστά μια απαράδεκτη ενέργεια».⁵⁸

Στην περίπτωση των Βαρωσίων γίνεται ξεκάθαρο, ότι η Τουρκία δεν έχει κανέναν περιορισμό από αυτούς που αναφέρονται στο νόμο της ΕΑΙ ή στο σκεπτικό της απόφασης Δημόπουλος για να προχωρήσει στην πλήρη αποκατάσταση των αιτούντων, επιτρέποντας την επιστροφή των περιουσιών τους, μιας και από το καλοκαίρι του '74 δεν έχει εγκατασταθεί κανείς στις εγκαταλεειμμένες περιοχές της πόλης. Αντ' αυτού όμως, η Τουρκία επικαλείται ότι στο μεγαλύτερο μέρος της περικλειστης πόλης, νόμιμος δικαιούχος των ιδιοκτησιών είναι το βακουφικό ίδρυμα ΕΒΚΑΦ. Είναι φανερό ότι το επείγον αυτό, εκτός από ανυπόστατο,⁵⁹ έχει ως στόχο να καταστήσει το ΕΒ-

50. IPC, Monthly Bulletin, Issue 148 (29.04.2022), διαθέσιμο στο: <http://www.tamk.gov.ct.tr/english/istatistik.html>

51. N. Hadjigeorgiou, "Remedying Displacement in Frozen Conflicts: Lessons from the Case of Cyprus", Cambridge Yearbook of European Legal Studies Vol. 18 (2016), p. 152

52. ΕΔΔΑ, *Carbonara and Ventura κ. Ιταλίας* (επί της ουσίας), 30/05/2000, παρά. 64.

53. ΕΔΔΑ, *Baklanov κ. Ρωσίας* (επί της ουσίας), 09/06/2005, παρά. 46, στο N. Hadjigeorgiou, «Joannou v Turkey: an important legal development and a missed opportunity», 2 European Human Rights Law Review, τ.2, 2018, σελ.168-174..

54. N. Hadjigeorgiou, «Joannou v Turkey: an important legal development and a missed opportunity», 2 European Human Rights Law Review, τ.2, 2018, σελ.168-174.

55. E. Proukaki, «The Right of Displaced Persons to Property and to Return Home after Demopoulos», Human Rights Law Review Vol. 14, Issue 4 (2014), p. 716

56. Άρθρο 10 του Νόμου 67/2005: «Applicants who receive compensation in return for their rights over immovable properties in virtue of the application of the provisions this Law, can under no condition, make a claim of right of ownership over immovable property for which they have received compensation». Διαθέσιμο στο: <http://www.tamk.gov.ct.tr/dokuman/67-2005yasalNG.pdf>

57. Κ. Βενιζέλος, «Οδικός Χάρτης για Βαρώσια», Φιλελεύθερος (11/07/2021), διαθέσιμο στο: <https://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/1241394#.YOrG3jMXCms.twitter>

58. UN Security Council Resolution 550 (1984); Βλ. και UN Security Council Resolution 789 (1992); Και πιο πρόσφατα, η δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ της 23 Ιουλίου 2021, σύμφωνα με την οποία στηλιτεύει τις μονομερείς ενέργειες της Τουρκίας για το «άνοιγμα» των Βαρωσίων, ζητά την άμεση ανατροπή κάθε ενέργειας που αντιβαίνει στα προηγούμενα ψηφίσματα του ΣΑ, και απαιτεί το σεβασμό των όσων ορίζουν οι προηγούμενες αποφάσεις του ΟΗΕ για το θέμα αυτό. Βλ. Statement by the President of the Security Council dated 23 July 2021. Διαθέσιμο στο: <https://undocs.org/S/PRST/2021/13>

59. Το ζήτημα εξάλλου της διεκδίκησης ιδιοκτησιών από το ΕΒΚΑΦ έχει εγερθεί ενώπιον του ΕΔΔΑ. Δύο φορές στην υπόθεση *Ξενίδη-Αρέστη: ΕΔΔΑ, Ξενίδη-Αρέστη κ. Τουρκίας* (απόφαση επί του

ΚΑΦ ως τρίτο ενδιαφερόμενο μέρος σε όσες προσφυγές εκκρεμούν ενώπιον της ΕΑΙ και έχουν ως αντικείμενο ακίνητες ιδιοκτησίες στο Βαρώσι.⁶⁰ Με αυτό τον τρόπο, σκοπεύει να αναγνωρίσει δικαιώματα ιδιοκτησίας στο ΕΒΚΑΦ, και επομένως να αποκλείσει (για ακόμα μια φορά) το δικαίωμα της αποκατάστασης στους νόμιμους κατοίκους της πόλης της Αμμοχώστου.⁶¹

4. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Εκτός των διαφόρων δυσλειτουργιών της διαδικασίας ενώπιον της ΕΑΙ, που καταδεικνύουν ένα διοικητικό-συστημικό πρόβλημα λειτουργίας της, η Τουρκία υποδεικνύει μια αντιφατική συμπεριφορά εις βάρος της αποτελεσματικότητας της διαδικασίας. Ενώ δηλαδή από τη μια, εμμένει «ζηλωτικά» στη θέση της απόφασης *Δημόπουλος* για τήρηση του κανόνα εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων, από την άλλη, δώδεκα χρόνια μετά την έκδοση της απόφασης εξακολουθεί να μην εκτελεί πολλές από τις εις βάρος της καταδικαστικές αποφάσεις του Δικαστηρίου. Το πιο κρίσιμο όμως στοιχείο, είναι ότι η Τουρκία αρνείται έως σήμερα να συμμορφωθεί προς το σκεπτικό των αποφάσεων αυτών.

Όπως αναλύθηκε από την παρούσα μελέτη, η έννοια της συμμόρφωσης (και συνακόλουθα της δίκαιης ικανοποίησης), σε περιπτώσεις επαναλαμβανόμενης παραβίασης λόγω της συνεχιζόμενης κατοχής, δεν μπορεί να συνίσταται στην καταβολή απλά χρηματικών αποζημιώσεων από την ΕΑΙ (που και αυτές όταν επιδικάζονται, καταβάλλονται για απώλεια του δικαιώματος ιδιοκτησίας και όχι για απώλεια προηγούμενης χρήσης). Η ουσία της συμμόρφωσης, στις περιπτώσεις παραβίασης από μια διεθνώς άδικη πράξη, συνίσταται στη λήψη θετικών μέτρων που εγγυώνται τη διακοπή της παρεμπόδισης απόλαυσης και χρήσης των περιουσιών από τους νόμιμους ιδιοκτήτες και την μη επανάληψη της παραβίασης στο μέλλον. Επομένως, προκειμένου η διαδικασία ενώπιον της ΕΑΙ να μπορεί να θεω-

ρηθεί ως αποτελεσματική, θα έπρεπε, στην ήδη μεγάλη χρονικά καταγεγραμμένη λειτουργία της, να επιδεικνύει έναν μακρύ κατάλογο υποθέσεων που θα είχε επιτυχώς επιλύσει, και έναν ικανοποιητικό αριθμό προσφυγών, που θα είχε αποδώσει πλήρη θεραπεία της παραβίασης μέσω του δικαιώματος αποκατάστασης των θυμάτων (όπου αυτό θα θεωρούταν εφικτό).

Αντιθέτως, τα επίσημα στατιστικά της ΕΑΙ καταδεικνύουν ότι, ενώ χιλιάδες υποθέσεις εκκρεμούν έως σήμερα, ελάχιστες έχουν επιλυθεί με τον τρόπο που ορίζει ο κανονισμός της, κάποιες άλλες τερματίστηκαν μέσω άτυπων διαπραγματεύσεων, ενώ το δικαίωμα αποκατάστασης ως μέσο θεραπείας αποτελεί μια σχεδόν ανύπαρκτη περίπτωση. Τέλος, αν υπολογίσουμε και τις πρόσφατες παράνομες κινήσεις της Τουρκίας για ιδιωτική εκμετάλλευση μέρους της περικλειστης πόλης της Αμμοχώστου, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η Τουρκία χρησιμοποιεί τη διαδικασία της ΕΑΙ παρελκυστικά, χωρίς να επιδεικνύει οποιαδήποτε θέληση για ουσιαστική συμμόρφωση με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ και για απονομή δίκαιης ικανοποίησης στα θύματα των παραβιάσεων. Για τους λόγους αυτούς, η προσήλωση στην αρχή της εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων στην περίπτωση των ελληνοκυπριακών προσφυγών κρίνεται απρόσφορη, και θεωρείται αναγκαία η ουσιαστική επανεξέταση από το ΕΔΔΑ της αποτελεσματικότητας της διαδικασίας ενώπιον της ΕΑΙ.

References

- Demetriades, A., "The cases of Cypriot missing persons in the ECtHR", in An. Samara-Krispis and Ar. Constantinides (eds.), *The Cyprus Problem in Progress – International Dimension, Governance Issues, Human Rights*, Sakkoulas Publications (Athens-Thessaloniki), 2011, pp. 179-189.
- Hadjigeorgiou, N., "Remedying displacement in frozen conflicts: Lessons from the case of Cyprus", *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Vol. 18, 2016, pp. 152-175.
- Hadjigeorgiou, N., "Joannou v Turkey: an important legal development and a missed opportunity", *European Human Rights Law Review*, Vol. 2, Issue 2, 2018, pp. 168-174.
- Kapsali, V., "The right to an effective remedy" in I. Sarmas, X. Kontiades and H. Anthopoulos (eds.), *ECHR – Article Interpretation*, Sakkoulas Publications (Athens-Thessaloniki), 2021, pp. 691-719.
- Loukaides, L.G., "Is the European Court of Human Rights still a principled court of human rights after the *Demopoulos* case?", *Leiden Journal of International Law*, Vol. 24, Issue 2, 2011, pp. 435-465.
- Loukaides, L.G., "Reparation of violations of human rights under the European Convention and restitutio in integrum", *European Human Rights Law Review*, Vol. 2, 2008, pp. 182-192.

παραδεκτού), 14.03.2005, σελ. 18-19 & ΕΔΔΑ, *Ξενίδης-Αρέστη κ. Τουρκίας* (απόφαση επί της ουσίας), 22/12/2005, παρά. 14-15, όπου το Δικαστήριο απέρριψε τις ενστάσεις της Τουρκίας σχετικά με τη νομιμότητα των τίτλων του αιτούντος και την παρουσία του ΕΒΚΑΦ ως δικαιούχου των ιδιοκτησιών. Επίσης, άλλη μια φορά στην υπόθεση *Λόρδος*, όπου το Δικαστήριο αρνήθηκε το αίτημα παρέμβασης του ΕΒΚΑΦ στη διαδικασία, κρίνοντας την παρέμβασή του ως μη αναγκαία; Βλ. ΕΔΔΑ, *Λόρδος κ.α. κ. Τουρκίας*, (απόφαση επί της ουσίας), 02/11/2010, παρά. 9.

60. Φιλελεύθερος, «Τουρκικές κινήσεις στην περικλειστη Αμμόχωστο» (14/08/2020). Διαθέσιμο στο: <https://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/997985#.XzZK10sZCYE.twitter>; Αx. Δημητριάδης, «Αμμόχωστος: Από τις ευκαιρίες να περάσουμε στις δράσεις», *Καθημερινή* (17/08/2020). Διαθέσιμο στο: <https://m.kathimerini.com.cy/gr/politiki/ammoxostos-apo-tis-eykairies-na-perasoyme-stis-drasesis#.Xzpv4q4SBDw.twitter>

61. Με συνδυαστική ερμηνεία των άρθρων 7 και 8 του Ν. 67/2005, η αποδοχή του Ενκaf ως τρίτο μέρος στις διαδικασίες δίνει το δικαίωμα στην ΕΑΙ να αποκλείσει το δικαίωμα αποκατάστασης από τα μέτρα επανόρθωσης απέναντι στους αιτούντες.

- Loukaides, L.G., "The concept of 'Continuing' violations of human rights", in P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold, and L. Wildhaber (eds.), *Protecting Human Rights: The European Perspective, Studies in Memory of Rolf Ryssdal*, Carl Heymanns Publications, 2000
- Miha, E., "The protection of property, the violation of the right and the remedial role of the European Court of Human Rights. The case of Cyprus", in An. Samara-Krispis and Ar. Constantinides (eds.), *The Cyprus Problem in Progress – International Dimension, Governance Issues, Human Rights*, Sakkoulas Publications (Athens-Thessaloniki), 2011, pp. 191-224
- Miha, E., "The right to an effective remedy", in L.A. Sisilianos (ed.), *European Convention of Human Rights - Article Interpretation*, Nomiki Vivliothiki Publications, 2nd Edition 2017, pp. 569-588
- Paraskevas, K., "The execution of ECtHR judgements on Cypriot property cases", in An. Samara-Krispis and Ar. Constantinides (eds.), *The Cyprus Problem in Progress – International Dimension, Governance Issues, Human Rights*, Sakkoulas Publications (Athens-Thessaloniki), 2011, pp. 225-237
- Perrakis, St., "60 years of the Republic of Cyprus. Glances at yesterday and the challenges in the prospects for resolving the Cyprus issue", *Cyprus Law Review*, Vol. 1, 2021, pp. 38-44.
- Perrakis, St., "The importance of the Loizidou judgment and the consequences of the European Court of Human Rights judgements in the international legal order", *Yearbook of the Institute of International Relations*, 2000, pp. 169-180
- Proukaki, E., "The Right of Displaced Persons to Property and to Return Home after Demopoulos", *Human Rights Law Review*, Vol. 14, Issue 4, 2014, pp. 701-732
- Sanger, A., "Property rights in an occupied territory", Case and Comment, *The Cambridge Law Journal*, Vol. 70, Issue 1, 2011 pp. 7-9
- Sansonetis, N., "Article 41: Just satisfaction" in L.A. Sisilianos (ed.), *European Convention of Human Rights - Article Interpretation*, Nomiki Vivliothiki Publications, 2nd Edition 2017, pp. 702-725
- Sarmas, I., "Article 46. Binding force and execution of judgements" in I. Sarmas, X. Kontiades and H. Anthopoulos (eds.), *ECHR – Article Interpretation*, Sakkoulas Publications (Athens-Thessaloniki), 2021, pp. 971-979
- Shelton, D., *Remedies in International Human Rights Law*, Oxford University Press, 2nd ed., 2005
- Sisilianos L.A., *The Execution of the ECtHR Judgements from Greece*, Nomiki Vivliothiki Publications, 2021
- Sisilianos L.A., "Introduction" in L.A. Sisilianos (ed.), *European Convention of Human Rights - Article Interpretation*, Nomiki Vivliothiki Publications, 2nd Edition 2017, pp. 1-18
- Trekli, S., "Article 46. Binding force and execution of judgements" in L.A. Sisilianos (ed.), *European Convention of Human Rights - Article Interpretation*, Nomiki Vivliothiki Publications, 2nd Edition 2017, pp. 726-764